

Ləman LEİBA

**CƏNGİ VƏ 战歌 PY [ZHÀNGĒ] / [CƏNQİ] : AZƏRBAYCAN
VƏ ÇİN HƏRB MUSIQİSİNDƏ EYNİ JANR VƏ İKİ ÖLKƏNİN
HƏRB ƏNƏNƏLƏRİNİN TƏCƏSSÜMÜ KİMİ**

The title of article: Jangi and 战歌 PY [Zhàngē] as a common genre in martial music of Azerbaijan and China and as an embodiment of military traditions of both countries.

Abstract

This article tells about the same music term for martial music genre in Azerbaijan and China and investigates the origin of the word “Jangi” (Azerbaijan) and 战歌 PY [zhàngē] (Chinese) through the martial traditions . Also here there is an investigation of parallels between Jangi -战歌 PY [zhàngē] and European march music through astronomical facts about planet Mars and beliefs about Mars as a God of War .

Key words: martial music, military music, march, 战歌, zhange, jangi, Mars, battle song, war dance .

Название статьи : Джанги и 战歌 PY [zhàngē] / [джангы] – общий жанр в военной музыки Азербайджана и Китая и воплощение военных традиций двух стран.

Аннотация:

Статья рассказывает об общем музыкальном термине для военной музыки Азербайджана и Китая и расследует этимологию слова Джанги (на азербайджанском) — 战歌 PY [zhàngē] / [джангы] (на китайском) через военные традиции . Статья также рассматривает параллели между Джанги 战歌 PY [zhàngē] / [джангы] с европейским маршем через призму астрономических фактов о планете Марс и поверий о Марсе, как о Боге Войны.

Ключевые слова : военная музыка, марш, Марс, 战歌 PY [Zhàngē] / [джангы] , Джанги , военная песня, воинственный танец, боевое.

Azərbaycan ərazisinin, xalqımızın əzəli torpaqlarının daim yadelli qəsbkarlar tərəfindən, o cümlədən, imperiya və xilafət kimi dövlətlər tərəfindən tarix boyunca ayrı-ayrı istiqamətlərdən işğalı üçün cəlbədicə məntəqə olması milli hərbi musiqimizə təsirsiz ötüşməmişdir. Vətən torpağını canımızla sevməyimiz daim döyüş öncəsi və döyüş sonrası, hətta döyüşə gedərkən belə özünü göstərən və döyüşlər musiqi, zərb və savaşa ruhlandırıcı mahnı, döyüş rəqsləri, sonralar da aşiq saz havaları ilə müşayiət olunub. Bunun nəticəsidir ki, günümüzdə də qədim hərbi musiqimiz qorunur, həm köhnə və həm də yeni tərzdə ifa olunur, müasir hərbi musiqimiz isə inkişaf edir. Qədim hərbi musiqisi irsimizin ən əzəmətli və qulağa çarpan janrı isə Cəngidir. Məhz o cəngi ki, zorxanalarda pəhləvanların nümayişinə güləşi, cıdır düzlərində isə at yarışlarını müşayiət edən uca səslə zurnaların sədaları ilə yaddaşlara keçib. O cəngi ki, Azərbaycanın unudulmaz bəstəkarı Üzeyir Hacıbəyli onu Avropa bəstəkarları etdiyi ilə bərabər səviyyədə orijinal mövzularda müstəqil əsər kimi təqdim edib. (Məsələn, Şopenin “Hərbi” polonezləri.)

Çində hərbi musiqisinin tarixi olduqca qədimdir. Çin də qədimdən bəri düşmən təcavüzü, müharibələr və savaşlar görmüşdür. 5 qüdrətli hökmdardan Qədim türk dilində Sarı xan, Çin dilində 黄帝[huáng dì] kimi tanınan Çin hökmdarının yadigarı Çin dövlətinin bu gün dünyada qüdrətli ordusu, əzəmətli hərbi musiqisi var.

Bildiyimiz kimi, hərbi musiqisi əsrlər boyu döyüşlərdə bəzən düşməni qorxutmaq və daha çox digər hallarda döyüşçüləri ruhlandırmaq üçün istifadə olunan və hər bir dövlətin ordu idarəçiliyi, ordu sıralarının nizam-intizama alıdırılması, intizam tədrisi, əsgərlərin və zabitlərin hərbi və estetik tərbiyəsi, ən nəhayət, ümumiyyətlə, bütün vətəndaşların vətənpərvərlik tərbiyəsinə xidmət edən musiqidir.

Hərbi musiqisinin əsas janrı marşdır (sıra, görüş, yürüş marşları və s.). Lakin marş Qərb termini kimi Şərq ölkələrinin musiqi terminologiyası lüğətlərinə nüfuz etmişdir. Məlumdur ki, **marş** sözü demək olar ki, bütün Avropa xalqlarının dilində eynidir, musiqidə fransızca **marche** [marş] (“yürüş”) və italyanca **marcia** [marça] (irəliyə hərəkətlə addımlamaq) sözlərinə əsaslanaraq, ümumi qəbul olunmuş termindir. Bir musiqi janrı kimi, marş ilk öncə, instrumental musiqidə orduda döyüşçü sıralarının hərəkəti, təntənə və zəfər yürüşlərini nizamlamaq zərurətindən əmələ gəlib.

Bu musiqi termini öz kökünü hansı sözdən götürür? Cavab çox sadə: **Mars** planeti. **Marş** sözü qədimdən bəri astronomik inanclarla sıx bağlıdır. Bəli, həqiqət ondan ibarətdir ki, Marş sözünün kökü Mars planetinin adına söykənir.

Çünki Mars əzəldən Döyüş İlahı, Döyüşçü Kişini təcəssüm etdirir. Qədim Romanın Əsas Allahlarından biri Mars idi, sonradan, Qədim Yunan mifologiyasına Ares adı ilə nüfuz etmişdi.

Roma təqviminin 1-ci ayında mərasimlərinin keçirilməsi meydana çıxmasına səbəb ayı kimi yalnız e.ə. 153-cü ildə çölü və ya **Campus Martius** Tibr çayının sol sahilində inşa və gimnastik məşqlər, eyni ayınları icra olunurdu. Və yürüşlərin mənzərələrinə, Roma mənbələrində,

Azərbaycanda Mart səciyyələnir. Məhz Novruz və ünsürün – Su, Od, Hava, təbiətin yenilənməsini, həm də Marsın təsiri altında olduğu biokimyəvi proseslərin edir. Əslində, Novruz öncəsi

Şəkil 1,2. Mars planeti. Mars səthinin görünüşü. NASA, ABŞ

Pic.1,2. Mars planet .Mars surface. NASA, USA.

Qışın qovulması sonradan Mart ayının adının oldu. Lakin mart ayı ilin ilk qeydlərdə izlənilir. Mars adlanan Mars məbədi isə olunmuşdu və burada hərbi zamanda, Marsa sitayiş qədim marşlara, hərbi məhz Qədim Yunan və abidələrində rast gəlinir. ayı Novruz bayramı ilə onun Çərşənbələri-4 Torpaq— onlar təkcə yenidən doğuluşunu deyil, İnsan cisminin ibarət yenilənməsindən bizə bəhs Çərşənbələr həftənin

üçüncü yox, ikinci günü qeyd olunur. Əvvəllər əcdadlarımız həftənin ikinci gününü Duz adlandırırdılar. İngilis dilindəki Tuesday kəlməsi Qədim ingiliscə Tiwesdæg, Orta əsrlər İngiliscəsində Tewesday kimi təqvimdə göstərilirdi ki, onun da mənası Şimal mifologiyasında “Tivin günü”, Tiv və ya Tiyrin günü kimi izah olunur ki, o da Şimal mifologiyasında əlbəyaxa döyüş, qələbə və qəhrəmani təntənə Allahı idi. Tiv həm də *interpretatio germanica* mətnində Marsın digər adı idi və çərşənbənin adı həmin mətnə dilində **dies Martis** adlanırdı. Ölmüş türk koibal ləhcəsində Mart ayının adı Kanh/Kan idi ki, o həm qan, həm də qaynayan polad mənasını verirdi (Qandəmir/Qantəmir kişi adı bu kökdən gəlir). Çin dilində isə Mars “Alov ulduzu” mənasında 火星PY [huǒ xīng]/[huǒ shíng] adlanır ki, burada da 火[huǒ] alov, od mənasını daşıyır. Qədim inanclara əsasən, Mars Qırmızı İsti Alov, Qəzəb, Qan, Kişi Gücünü təmsil edir. Lakin bu qüvvələr yalnız tarazlıqda insan cismində və ruhunda həmahənglik təmin edir. Beləcə, ərazini və əzizlərini qorumaq uğrunda döyüşmək qüvvəsi hər bir kişi məxluqunda mövcuddur.

Kişiye musiqi vasitəsilə neyroloji səviyyədə təsir etmək isə ən həssas məqamdır. Bu səbəbdəndir ki, orduda kişilər, məhz, marşın ritmi və sədalarına tabe olaraq, ruhlanaraq, hədəfə diqqət cəmləyərək, irəliləyir.

Qədim mətnlərə nəzərən Gözəllik ilahəsi Venera Marsı sevirdi, lakin onlar öz eşqini digər Allahlardan sirr saxlayıb yalnız gecə görüşürdülər və Mars bu zaman nökrəri olan Alektriona ayıq olub, Günəş qalxmazdan öncə onu çağırmasını tapşırırdı. Bir gecə Alektrionu yuxu tutur və o Günəşin qalxmasından Marsı xəbərdar etməyə çox gecikir. Apollon özünün səmada sürdüyü was caught them in a net of steel, and thus held them prisoner. As soon as he was arabasından onları görür Alov İlahi Vulkana onları polad tora salmağı əmr edir və beləcə Marsla Venera həbs olunur. Lakin Mars azadlığa çıxan kimi borcunu yerinə yetirə bilməyən Alektriona qəzəbli olduğundan, onu xoruza çevirir, təsərrüfata qovub hər səhər tezdən Günəşin doğmasını car çəkməyi, banlamağı əmr edir.

Beləliklə, biz daha bir həqiqəti aydın etmiş olduq: Novruz bayramında xoruz döyüşləri Alektrionun taleyi hekayətinin imitasiyasıdır.

Digər mətnə əsasən, Mars Roma şəhərini öz himayəsi altına götürür və deyilənə görə, vəba zamanı cənnətdən yerə onun şəhəri həmişə qoruması işarəsi kimi bir qalxan göndərir. Romalıları qalxanın oğurlanmasından qorxurdular, buna görə 11 başqa qalxan düzəldirlər ki, yalnız Mars məbəbində onların cənnətdən gəldiyini deyə adlanırdılar, çünki onlar Mart boyunca qalxanları daşıdıqları edirdilər.

Bəs Cəngi? Bu, Mars həmin rəqsdirmi? Əllərində tutduqları Səng Azərbaycan Cəngisinin

Şəkil 3. Cəngi rəqs zamanı pəhləvan əllərində Səng adlanan qalxanları tutur.

Pic.3. During jangi dance pehlevan raises shields named "Sang" in his hands.

Azərbaycan dilində bu günə qədər yerli dilçi açıqlanmasa da, bir çox musiqi yürüdülmən nəzəriyyələrlə

keşiyini çəkən kahinlər hansı birinin bilsinlər. Həmin kahinlər **Salii** ayında Roma şəhərinin küçələri yürüş mərasimində döyüş rəqsləri

məbəbində kahinlərin oynadığı Pəhləvanların Cəngi sədaları altında həmin qalxanlardırmı?

mənşəyi, Marşla eyniliyi və fərqliliyi,

onun bugünkü statusu.

Cəngi rəqsinin adının mənşəyi mütəxəssislər tərəfindən tam nəzəriyyəçilərimiz tərəfindən rastlaşırıq. Əfrasiyab

Bədəlbəylinin "İzahlı monoqrafik musiqi lüğəti"ndə Cəngi aşağıdakı kimi izah olunur: "Qəhrəmanlıq və cəngavərlik ruhunu ifadə edən gümrah və şən **musiqi əsəri**. (Qeyd: rəqs yox, **əsər**!) Cəngi pəhləvanlar yarışında da (**pəhləvani**), cıdır düzündə də çalınır. Bir qayda olaraq,

zurnaçılar dəstəsi tərəfindən ifa olunur. Ölçüsü 2/4 – dir.” Zemfira Səfərovanın S.Urməvi, Ə.Marağayi və M.M.Nəvvabın risalələri əsasında tərtib etdiyi “Qədim Azərbaycan musiqi terminləri lüğəti”ndə də Əfrasiyab Bədəlbəylinin tərifini istifadə edir. Abbasqulu Nəcəfzadə isə özünün daha çox şəxsi nəzəriyyəsinin yer aldığı “Çalğı alətlərimiz” adlı kitabında “Cəng” sözünün dilimizə fars dilindən keçməsi və **“vuruş, döyüş, dava”** mənalarından tərcümə edildiyini vurğulayır. Özü də bu sözü olan cəng alətinə də aid edir. adının kökü qədim Türk və Çin dilində tamamilə başqa cür etmək yerinə düşər ki, cəng

Figur 1. Çin dilində “Cən”,yəni “döyüş” sözünün təsviri.

Figure 1. Description of the word Zhàn (Azerb. Cən-Jan) ,i.e. “battle” in Chinese scripts.

yataq sazlar ailəsindən Halbuki, həmin Cəng dilində, türk ləhcələrində izah olunur. Onu da qeyd alətinin Çində də

[zhēng]/[c(j)ɛnq], tələffüzlə ilə, demək olar ki, eynidir.

Cəngi sözünün Qədim Çin tarixinə və Çin tarixdə Çin dilini ayrı-ayrı dil çox nəzəriyyələr olub. XIX

prototipi var və onun adı 箏 bərabər, alətin forması və quruluşu Azərbaycan dilindəki etimologiyasını araşdırarkən dilinə nəzər salmalıyıq. Bilirik ki, qruplarına aid etmək istəyən bir

əsrin Avropanın tanınmış filoloqu və Şərqsünası Maks Müllər türk və Qafqaz dillərini aid etdiyi “Turan dillər ailəsi” təbliğ etmişdir. O həm də Çin Şimal və ya Cənub qollarına aid etmişdir. Daha sonra Sergey nəzəriyyəsini yürütdü. Hazırda duran tədqiqatçıların artması ailəsi” termini sıxışdırılıb Çin dilini öyrənən türk şübhəsiz, Çin dilində də

nəzəriyyəsini irəli sürmüş və dilinin Turan dillər ailəsinin olması barədə fikirlərlə çıxış Starostin Sino-Qafqaz mübahisələr və əks mövqedə üzündən “Turan dillər qrupu və istifadədən çıxmışdır. Lakin xalqlarının nümayəndələri, Türk/Turan dil ailəsi üçün

ümumi köklü və eynimənalı sözlərə rast gəlir. Deməli, bu nəzəriyyənin özünü dirçəltməsi labüddür. Azərbaycan dili həm Türk, həm də Qafqaz dillər qrupuna aid olduğu üçün Çin dili ilə ortaq nöqtələrə malikdir və müqayisəli elmi araşdırmalara çox əminliklə yol açə bilər. Odur ki, cəmi bir musiqi termininin bu iki xalqın dilində eyni olmasının aşkarı hələ yaxşı başlanğıcdır.

Çin musiqisində 战歌 PY [Zhàngē] / [c(j)ənq] kimi bilinən bu musiqi termini eynilə hərbi ruhlu musiqi əsərlərini, hərbi marş və əxlaqi-təbiyəvi, vətənpərvər döyüş mahnılarını təcəssüm etdirir. Çin dilində bu söz iki müstəqil sözün / heca (sillabik sözün) birləşməsindən

əmələ gəlib. Birinci söz—战 [zhàn] ,yəni [cən] Çin dilində əvvəllər ov, ovçuluq bildirsə də, sonradan döyüş, savaş mənası daşımağa başlamışdır, 歌[gē]/[qı] isə mahnı,nəğmə oxumaq deməkdir.

Qədim, ənənəvi Çin yazı sistemində 战[zhàn]cən 戰 şəklində yazılırdı.Bu ieroqlifin sol hissəsində 单PY [dān]/[dən], [chán]/[çən] və [shàn]/[şən] kimi oxunan sözü olub tək, yeganə, fərdi, bir mənasını ,eyni zamanda ovçuluq alətinin təsviri, sağ hissədə isə 戈[gē]/[qı], qədim xəncər-balta mənasını bildirirdi. Sonradan, sadələşdirilmiş yazı sistemində 战[zhàn] qəbul olundu ki, burada sol hissə 占 [zhàn] hərbi qüvvənin müdaxiləsi, təcavüzü və eyni zamanda fonetik elementi ifadə edir.

Figur 2. Çin dilində mahnı sözünün təsviri.

Figure 2. Description of the word “song” in Chinese.

Cənginin kökündə duran 战[zhàn] “Cən” sözünə biz “Döyüşən dövlətlərin strategiyası” (戰国策[zhàn guó cè]/ [cən quo tsı]) adlı qədim Çin mətnlərində rast gəlirik. Həmin mətnlər “Döyüşən dövlətlər dövrü”ndə e.ə. V-III əsrləri əhatə edir.

强 军 战 歌
(男声合唱)

王晓岭 词
印 青 曲

1=C 4/4
J=116 一往无前地

(1 2 | 3 3 2 2 3 | 1. 0 5 1 2 | 3 3 3. 1 2 3 | 2 - - 1 2 |
3 3 2 2 3 | 1. 0 5 5 1 | 2 2 3 2 5 2 | 1. 1 1 1 1 | 1 2 |
3 3 2 2 3 | 1. 0 5 1 2 | 3 3 3. 1 2 3 | 2 - - 1 2 |
新 征 程 号 角 吹 响, 强 军 目 标 召 唤 在 前 方。 国 委
3 3 2 2 3 | 1. 0 5 5 1 | 2 2 3 2 5 2 | 1 - - 0 |
强 我 们 就 要 担 当, 战 旗 上 写 满 铁 血 荣 光。
3 2 1 0 | 3 3 2 1 0 | 3. 2 3 2 | 2. 1 6 5 - |
将 士 们 听 党 指 挥, 能 打 胜 仗, 作 风 优 良。
6. 7 1 6 0 | 5 3 3 - | 2 2 3 2 5 2 | 1 - 1 0 0 3 |
不 惧 强 敌 数 战 量, 为 祖 国 决 胜 疆 场。
3 3 2 3. | 1 0 | X 0 |
决 胜 疆 场! 杀!

本曲谱上得于 中国音乐网

Güclü ordunun cənqısı /cəngisi. Çin üsulu rəqəmli not yazısı.
Zhang /Battle song of Mighty Army.Chinese numbered musical notation.Note sheet.

İkinci söz 歌[ge]/[qı] olub , iki mənada işlənir: 1)

isim-mahnı,nəğmə 2) *fel*-mahnı oxumaq. Söz ilkin olaraq ,eləcə ,mahnı oxumaq mənasını daşıyırdı. Sümük-orakul çanaq və bürünc üzərində oyma yazılarda bu, 言[yán]/ [yən], yəni nitq, və可 [kě]/[kı], balta və ağız, yəni odunçuların odun doğrayarkən qoşduqları əmək nəğmələrini təmsil edir. Möhür çap və əlyazmalarda isə bu sözün əvvəlində欠 [qiàn]/ [çiyən], başını qaldırır əsnəyərək oxuyan adam şəkli görünür. Və daha sonra qoşa balta və ağız 哥[gē]/[qı] fonetik element kimi odunçuların əmək nəğmələrini göstərir. Xatırlayaq ki, sümük -orakul çanaq oyma yazısı e.ə. 1500-1250-cü

illərə təsadüf edir ki, bu da Çin ərazisində Şanq sülaləsinin hakimiyyəti dövrünə (商), e.ə. 1500-1046-cı illər) aiddir.

Həm də yadıma salaq ki, Azərbaycan dilində təkəcə Cəngi deyil, həmçinin Diringi (Dirəngə) musiqi

termini var ki, onun da sonluğunda şəkilçi kimi düşünülmən **Gi** Çin dilindəki 歌[Gē] [qı] –mahnı sözünün eynisidir.

Deməli, vacib fakt odur ki, Cəngi sözü əsla fars dilindən götürülə bilməzdi. Yazılı mənbələrin tarixi buna sübutdur. Ənənəvi Çin cənqılarında biri 新旅 战歌 [xīn lǚ zhàngē]/ [shin lü cənqı] – “Yeni qoşun dəstəsinin cənqısı”nı göstərmək olar. Onun müşayiətinə Çin zərb alətləri-qonq, nəfəs aləti- suona xarakterikdir.

Müasir dövrdə Çin hərbi musiqisində cəngi/cənqı janrında çoxlu sayda əsərlər vardır. Hətta, cənqının alətləşdirilməsi hərbi orkestr çərçivəsilə məhdudlaşmayaraq, elektron musiqi alətləri— rok üslubu üçün xarakterik olan müxtəlif səslənmə çeşidli elektrogitaralar və zərb alətləri istifadə olunur. Çin kino və animasiya filmləri musiqisində cənginin xüsusi yeri var, belə ki, Çin tarixi epik dramlarda, cizgi filmlərində cənqı marş və təntənəli, zəhmli himn səviyyəsinə çatıb.

Ən son bəstələnən Çin cənqılarında biri 强军战歌[qiáng jūn zhàngē]/ [çianq cün cənqı], yəni “Güclü ordunun cəngisi” əsəridir. Bu döyüş mahnısını 2013-cü ildə gənc bəstəkar və şair Vanq Siaolin yazmış və tezliklə bütün Çin ordusu bu cənqını oxumağı öyrənmişdir. Əsərin solist ifaçısı Çin Xalq Azadlıq Ordusunun fəxri qvardiyaçısı, həm xalq mahnıları və həm də hərbi marşları ustalıqla oxuyan Yan cənqısı” 2015-ci il, 3 Tiananmen meydanında Çin müharibəsi və İkinci Dünya üzərində Qələbənin 70 illiyinə paradda minlərcə əsgərin səslənmişdir. Və əlbəttə ki, **Do** tonallığındadır. Əsərin səslənən melodiyası, həyəcanlı qüvvələrinin əsgər və ordusunun amalını daim fikrində saxlaması Vətənə məhəbbət və orduya sədaqətə möhkəm inam hissənin aşılması və bu hissənin qüvvətli ifadəsi ilə seçilir.

**Yan Weiwen “Güclü ordunun cəngisi”ni oxuyan zaman .
Yan Weiwen performing “Mighty Army Zhanke” .**

Veivendir. “Güclü ordunun sentyabrda Pekində xalqının Anti-Yapon Müharibəsinin—faşizm həsr olunmuş təntənəli ifasında daha möhtəşəm həmin cəngi də **Mars-C-** geniş nəfəsli zəngin ifa silahlı və polis zabidlərinin güclü

Cənginin Marsla əlaqəsindən qısaca söz açsaq, Üzeyir Hacıbəylinin fortepiano üçün “Cəngi”sini göstərmək kifayətdir. (“Döyüş”, 1942). “Cəngi” pyesinin formasında hər bir hissənin müstəqil lad-məqam istinadına nəzər salaq: A-“Do” əsas tonlu “Cahargah” və B-“Do” əsas tonlu “Re” Mayəli “Şur” ladı və nəhayət, A-nın təkrarı. Nədən Üzeyir bəy “Do” əsas tonlu “Cahargah”ı seçsin? Cavab çox sadə: Mars (Döyüş İlahı) və “Do” !

Amerika musiqişünası Henri Edvard Krehbielin 1891-ci ildə çap olunmuş “Çin musiqisi” adlı məqaləsi Çin musiqişünaslığında lad-tonal prinsiplərə aydınlıq gətirir.

İmperator **Kanqshinin [Kangxi]** 1680-ci ildə dərc etdirdiyi məşhur “Lüğət”ində Çin musiqisində lad-tonal sistem barədə və burada əsas 5 tonun xasiyyəti və simvolizə etdiyi məqamlar barədə faydalı məlumat verilmişdir. Bunun əsasında deyirik ki, Do – C— Çin **工尺[gōngchě]** ənənəvi notasiya sistemində adı yeni tələffüzlə **尺[chě]** [cı]dır, simvolik hakimiyyət ierarxiyasında **“Dövlət işləri naziri”** olub, Marsdır, xasiyyətləri isə: Cəld və Enerjili, 5 duyğu üzvlərinə görə: Hiss-Ürək, Görmə/Rəng: Qırmızı, Dad:Acı, Üfünün cəhəti:Cənub, Təbiət:İsti Yay fəslə. Əbəs deyildir ki, “Do” –C tonu Ürəyi simvolizə edir. Ürək nəbz, nəbz isə ritmin əzəlidir. Müasir Marşda dəqiqədə 120 zərb olur ki, bu da əsgərlərin bir dəqiqədə 60 addımının sayıdır. Əlbəttə, Mars—C—“Do” fenomeni haqqında daha geniş yazmaq olar. Bu, başqa məqalənin mövzudur. Biz bu məqalədə yalnız Cənginin mənşəyi Do-nun İnsana, Kişiyə, Əsgərə təsiri barədə və Cəngi/Cənqi vasitəsilə uzaq iki xalqın hərbi ənənələrini birləşdirən məqamlar haqda yığcam da olsa, faydalı məlumat verməyə çalışdıq.

Yekun: Azərbaycan musiqisində Cənginin hazırkı statusu çox yüksəkdir. Əfrasiyab Bədəlbəylinin vurğuladığı kimi, Cəngi bir musiqi əsəri növüdür. O, həm instrumental, həm vokal-instrumental tərkibdə yazıla bilər. Bununla, Cənginin mahiyyəti daha da genişlənir. Müasir dövrdə yazılan Azərbaycan Cəngilərindən Aqşin Əlizadənin və Cəmil Əmirovun “Cəngi” əsərlərini göstərmək kifayətdir. Bu Cəngilərdə ənənəvi Cəngidən fərqli alət tərkibi (Aqşin Əlizadənin “Cəngi”sində kamera orkestri və Cəmil Əmirovun “Cəngi”sində zəngin perkussiya-zərb ansamblı), həm poliritmik, həm də polistilistik cizgilər sezilir. Amma bununla yanaşı, Azərbaycan musiqisində yazılan hər bir vətənpərvərlik mahnısını da “Marş” yerinə Cəngi adlandırmaq olar. Çünki Çində onun adı 战歌-Cənqi, yəni Cəngidir.

MƏNBƏLƏR

Azərbaycan dilində :

1. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. Dörd cildə. I cild. Bakı, Şərq-Qərb, 2006. ISBN10 9952-34-023-0/ ISBN13 978-9952-34-023-5. səh. 404.
2. Bədəlbəyli Əfrasiyab . İzahlı monoqrafik lüğət. Bakı, Elm, 1969. Cəngi—
<http://lugat.musigi-dunya.az>
3. Nəcəfzadə Abbasqulu. Çalğı alətlərimiz. Bakı, 2004. ISBN—9952-29-045-4 səh.20-21
4. Səfərova Zemfira. Qədim Azərbaycan musiqi təminləri lüğəti. (S.Urməvi, Ə.Marağayi və M.M.Nəvvabın risalələri əsasında). Bakı, “Təbriz” , 1997. səh. 51.

Rus dilində :

1. Радлов В.В. Опыт словаря тюркских наречий. Том II. Часть I. С.-Петербургъ, 1899. стр.80.

İngilis dilində:

1. www.nasa.gov
2. Krehbiel H.E. Çin musiqisi. “The century” jurnalı, yanvar, 1891. səh.455 www.unz.org
3. Bağirova Maya , Məmmədov Emin. “Qədim və Orta əsrlər Azərbaycanın idman tarixindən” www.irs-az.com “İrs” jurnalı. 1(20) , yaz, 2015. Səh. 36-43.
4. Döyüşən dövlətlərin qeydləri.Çin dilindən tərcümə: B.S.Bonsall
<http://lib.hku.hk/bonsall/zhanguoce/index1.html>
5. George “van” Dreim, Handbuch Der Orientalistik, Brill Academic Publishers, 2001. Pp 335-336. (Alman dilində)

Çin dilində :

1. 战歌[Zhàn gē] <http://cidian.911cha.com/> (online lüğət)

战歌[Zhàn gē] www.chazidian.com战歌 zhàngē [war song]

鼓舞士气富于战斗性的歌曲 (online lüğət)